

Z. Shwed

THE PROBLEM OF FREEDOM IN NATIVE PHILOSOPHY AND RELIGIOLOGY

The article studies the characteristics of the native philosophical understanding of freedom. Established: The specifics of interpretations of this phenomenon is closely related to those historical circumstances which accompanied the process of "ethno-religio-genesis" in Ukrainian.

Key words: freedom, Ukrainian philosophy, ethno-religio-genesis, Religiology (Knowledge of Religion).

© З. Швед

Надійшла до редакції 13.10.2011

УДК 177.6

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ЛЮБОВІ В КОНТЕКСТІ ХРИСТІЯНСТВА

ЛІЛІЯ ШИГІМАГІНА,

кандидат філософських наук, викладач кафедри філософії і політології
Донецького юридичного інституту МВС України

У статті автор розглядає феномен любові в контексті християнської філософської думки, а також з'ясовує поняття святості та її ролі у формуванні вищого морального ідеалу поведінки. Показано, що християнство, продовжуючи та розвиваючи античні традиції, зробило значний крок на шляху осягнення любові - цього складного феномена людського буття.

Ключові слова: християнство, любов, святість.

Постановка проблеми. Людина віддавна намагалась осягнути таємницю любові. Історія духовного розвитку людства свідчить, що для людини важливим є не стільки життя саме по собі (як біологічний процес), скільки його наповненість Любов'ю, її енергетичною сутністю. У жодній царині суспільних відносин не відбулося за останні десятиліття стільки радикальних змін, як у стосунках, заснованих на тому чи іншому виді любові. Уявлення про норму та патологію, прекрасне та потворне, сором та безсоромність зазнали суттєвої еволюції. Сучасне суспільство, озброєне сучасними технологіями, які претендують на роль функціональних еквівалентів природних процесів, виявилось рабом їхньої "всемогутності". Людина на підсвідомому рівні включається в глобальний технологічний процес, починаючи відчувати себе його органічною частиною. Тому загал формує поверхове ставлення до любові, народжуючи опосередкований, пересічний тип людини, яка зорієнтована на мінливі потреби, не здатна до напруженої душевної роботи і не прагне до істинної краси.

Проблема духовного розвитку сучасника, формування людяного в особі бентежить мільйони людей усієї земної кулі. Звідси постає необхідність усвідомлення любові як фундаментальної якості людського буття, цим пояснюється, чому саме це поняття посідає одне з провідних місць у філософському дискурсі. Попри те, що в наші дні у численних

текстах сучасної культури (особливо масової) любов часто зводиться до сексуальності, у поле дискурсу любові все більше інтегруються раніше заборожені або маргіналізовані теми.

Тема любові проявляється в різних історико-культурних контекстах і безпосередньо пов'язана з різноманітними уявленнями про людину, обумовленими етичними, релігійними, правовими нормами. Одночасно ця тема дуже актуальна в сучасному житті як для окремої людини, так і суспільства загалом. Коли особистісні орієнтири змінюються, набуває сили моральний нігілізм, втрачаються духовні цілі, людина, за висловом М. Бердяєва, шукає не сенсу життя, а тільки його благ.

У цих умовах стає важливим знову повернутися до осмислення межових обґрунтувань цього унікального соціального феномена, адже любов стає знову актуальною проблемою в сучасній культурі, яка вміщує аспекти постмодерну з його розмитими ціннісними координатами, коли феномен любові зводиться до біологізму або репродукується в найрізноманітніших формах і складає частину культурного осередку сучасної людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У гуманітарному знанні тема любові має багатовікову традицію: досліджується у філософії, теології, культурології, літературознавстві. Різноманітні та суперечливі дефініції феномена любові відображають її багатогранність.

Якщо стисло охарактеризувати погляди вітчизняних фахівців, то необхідно констатувати, що заснована В. Шинкаруком київська антропологічна школа, яка акцентувала "на практично-духовному боці людського світовідношення", відкрила "перспективу філософської реабілітації всього розмаїття духу, <яке> стало важливим кроком на шляху подолання раціоцентризму. ... Віра, надія, любов - усе це істотно розширювало обрій філософської гуманістики й націлювало на поглиблення її змісту, зокрема через звертання до низки неусвідомлюваних параметрів людської життєдіяльності [7, с. 206], відкриває нові горизонти дослідження християнської антропології. Проблема формування християнського розуміння любові знайшла своє тлумачення в роботах сучасних українських філософів Т. Чайки, В. Малахова, С. Кримського, М. Хамітова, В. Табачковського, Г. Гребенькова, С. Пролєєва та ін.

Серед зарубіжних філософів, які розглядають концепцію християнської любові, варто відзначити А. Кінтаса, Д. Аккерман, Х. Яннараса, А. Беттлера. Велике значення мають наукові роботи та ідеї сучасних російських дослідників, пов'язані з православним підходом до розуміння та окреслення грани любові: С. Аверінцева, Ю. Рюрикова, О. Шапінської, О. Королькова.

Мета статті - розкрити концептуальну модель бачення буття та людини крізь призму християнської любові.

Виклад основного матеріалу. Уявлення про любов у християнських мислителів, яке прийшло на зміну античному - натуралістичному світогляду - докорінно відрізнялось від останніх новим розумінням людини, її місця у світі, нових законів людського буття.

Значні зміни в уявленнях про любов відбулись у перших століттях нашої ери, завдяки зародженню християнства, в основі якого лежить поняття про любов. Будучи сутністю Бога (який, на відміну від богів античності, не тільки той, кого люблять, але й сам любить усіх), любов розцінюється як абсолютна істина, а любов до Бога вважається рівнозначною любові й до людства в цілому, і до кожної людини окремо, незалежно від її особистих якостей.

Християнство встановлює нові форми спілкування людини з Богом, яких не знала антична релігія. Християнська любов - це не руйнівний чуттєвий Ерос, і не дружба за вибором (філія), це нова особлива любов *агапе*.

Грунтовний філософський аналіз цього поняття зробив П. Флоренський на сторінках власного дослідження "Стовп та утвердження істини": "... αὐχλαῦ - любов як напрямок волі, визначається розсудком... позначає не спалахуючу пристрасть, і не появу особистої схильності до людини φίλια, і не теплу оцінку її якостей... Що ж стосується αὐχλη - слова, ... то воно позначає таку любов, яка за рішенням волі обирає собі об'єкт (dilectio), так що робиться самозрочимим та співчутливим відданням себе для і заради нього. Саме цим біблійська αὐχλη являє себе з рисами не людськими та умовними, а божественними та абсолютними" [8, с. 406]. Подібні міркування ми знаходимо й у Пауля Тілліха: "Агапе активно втручається в поділ рівних та нерівних, симпатії та антипатії, дружби та байдужості, бажання та відрази. Вона не потребує симпатії для того, щоб

любити; вона любить те, від чого відречена філія. Агапе любить у кожному і через кожного саму любов" [4, с.157].

Таким чином, християнство усвідомило себе носієм принципово нової етики, нового розуміння людини, її місця у світі, нових законів людського буття. У цьому зв'язку звернемося до Біблії або Святого Писання. Біблію не даремно називають вічною книгою. При цьому береться до уваги не тільки тривале існування біблійних текстів та їх затребуваність у всі часи, що саме по собі є показовим, головне - глибина та невичерпність змісту. У Біблії наявне концептуальне ядро, яке відрізняє її від наукового трактату та від простої нарації. Біблія створена на концепції Заповіту. Це явище становить наказ, який іде від Бога до людей. Передбачається, що людське снування визначається законом, який не встановлений людьми, а має божественну природу. Бог бере на себе відповідальність, одночасно Заповіт вивисує людину, роблячи її вільно направленою до Бога. У цьому зв'язку текст Біблії розглядається як богонатхненний.

Уже в Старому Заповіті ми знаходимо гімн любові - Пісню Пісень, - де у високопоетичній формі описуються радощі та тонкощі любові, утверджується її вічність: "Адже кріпка, як смерть, любов; люта, як адські ревності; стріли її - стріли вогненні; вона племінь доволі сильний" [1, Пісня 8, 6]. Пояснення старозаповітної любовної лірики знаходить різноманітне образно-символічне тлумачення. Так, візантійський мислитель IV століття Григорій Ніський вважає, що "Пісня Пісень" - це шлях сходження на "божественне шлюбне ложе", на якому вершиться таїнство шлюбу (єднання) душі людської з Богом. Російський культуролог В. П. Шестаков відзначає, що "... більш історична точка зору, яка розглядає Пісню Пісень як збірник пісень, які виконуються під час шлюбних обрядів давніх євреїв" [10, с. 45].

Саме існування Сина Божого, його діяльність на землі, страждання та смерть на хресті задля спокути людських гріхів були усвідомлені євангелістами як акт найглибшої любові Бога до людей. У Євангелії від Іоанна ми знаходимо: "Бо так полубив Бог світ, що віддав Сина свого у світ, не щоб судити світ, але щоб світ урятований був через Нього" [1, Ін 3, 16-17]. Христос помер за наші гріхи і цим урятував нас для вічного життя. Із цього великого й таємничого часу "... любов Бога вилілась у серця наші Духом Святим, даним нам" [1, Рим 5, 5].

Сам Бог подав людям приклад безмежної та рятівної любові, і Новий Заповіт закликає до наслідування божественної любові: "Так, наслідуйте Бога, як чада улюблені, і живіть у любові, як і Христос возлюбив нас та надав Себе у жертву за нас Богу, у благоуханіє приємне" [1, Еф 5, 1-2].

Увесь Новий Заповіт проіннятий головною ідеєю любові до ближнього, яка є необхідною умовою любові до Бога для кожної людини. У своїх посланнях апостол Павло переконує римлян: "Не лишайтесь боржниками жодному, нічим, окрім взаємної любові; бо той, хто любить іншого, виконав закон. Бо заповіт: не прелюбодій, не вбивай, не кради, не лжесвідчи, не побажай чужого і всі інші полягають у цьому слові: люби ближнього твого, як самого себе. Любов не робить ближньому зла; відтак, любов є виконання закону" [1, Рим 13, 8-10].

Ніколи ще людська думка не ставила так високо людину та її найскладніше та суперечливе почуття - любов, яка здатна вивести людину з приниження, ненависті, ворожнечі, заздощів та вознести її до високого стану любові самого Всевишнього.

Антична думка знала тільки два види любові: чуттєву любов (Афродиту земну) та божественний ерос (Афродиту небесну) як космічну силу, вона практично не володіла всепробачальною любов'ю до ближнього. І тільки християнство привнесло нове уявлення про любов, яке в цьому уявленні робить людину рівною до Бога і дає їй вічне життя. "Ми знаємо, що ми перейшли зі смерті у життя, - стверджує Іоанн Богослов у першому соборному посланні, - тому що любимо братів; той, хто не любить брата, перебуває у смерті... Любов пізнали ми у тому, що Він поклав за нас душу Свою: і ми повинні класти душі свої за братів. Діти мої! Станьмо любити ні словом або язиком, а ділом та істиною" [1, I Ін 3, 14-18].

Любов у Новому Заповіті - не тільки найвище благо та цінність, але й межа просвітленого вдосконалення людини. Апостол Павло в Посланні до колоссян закликає християн: "Більше за все пориньте у любов, яка є сукупність досконалості" [1, Кол 3, 14].

Справжнім закликом до найвищого почуття звучать настанови апостола Іоанна, який набув досвід божественної любові. "Возлюблені! - звертається він до всіх людей, - будемо любити один одного, тому що любов від Бога, і усілякий, хто любить, народжений від Бога і знає Бога; хто не любить, той не пізнав Бога, тому що Бог є любов" [1, I Ін 4, 7-8].

Вищезазначене робить зрозумілим, що саме християнська релігія найголовнішим принципом гармонізації особистості називає любов. Історія православ'я вказує на величезну кількість фактів релігійного досвіду (переважно життя пророків, святих, мучеників), які підтверджують буття Бога як Бога любові. Достатньо навести імена таких православних святих, як святий Миколай Мірлікійський, блаженна Ксенія Петербурзька, преподобний Амвросій Оптинський, блаженна Матрона Московська, праведний Іоанн Кронштадський і багато інших, щоб підтвердити істинність християнства, зрозуміти, як перетворюється особистість, яка стала на шлях християнської любові, а не формального православного життя.

К. Ушинський, підкреслюючи значення християнської релігії для виховання особистості, писав: "Є тільки один ідеал досконалості, перед яким схиляються всі народності - це ідеал, який дає нам християнство. Усе, чим людина може й повинна бути, викладено цілком у Божественному вченні, і вихованню лишається тільки перш за все і в основному закорінити вічні істини християнства. Воно дає життя й вказує вищу мету всьому вихованню, воно ж і повинно служити для вдосконалення кожного народу, джерелом всякого світу та всякої істини" [5, с. 101-102].

"Фундаментом" у формуванні християнського ідеалу слугувало поняття святості. У давньоруській традиції поняття "святий" позначало насамперед символи врожайності та сакральні відмічених точок простору та часу: "святе дерево", "святий колос", "свята гора", "свята ніч", "святий тиждень"

тощо. Простір та час, святі (освячені) у своїх найбільш відповідальних точках, ніби обручем скріплюють святий або Божий світ, нерідко співвідносний зі святою (Божою) красою і заселений його святим народом. У цьому святому світі призначення та ідеал людини - бути святим (пор. імена типу Святослав, Святополк, Святомир і подібні). Усі форми реалізації людської діяльності, вірогідно, орієнтовані на святість. Звідси - святе слово, свята справа, свята думка. І те, чим людина відома серед інших, що лишається після неї, у вищих своїх проявах виявляється святим (свята слава, святе ім'я). Святе й найвище призначення людини, її життєвий шлях, її ідеал (святий шлях, свята віра, свята правда, свята істина, святе життя, святий Бог).

Але при всіх цих складностях та суперечностях для релігійної свідомості є зрозумілим, що святий - це та людина, у якій перебуває особливий вид духовно благодатного зростання, яке називається святістю. На Русі святість рано стала найвищим ідеалом, найвищою духовною цінністю. Виникає соборний образ святості - Свята Русь. При цьому, звичайно, потрібно пам'ятати про спрямованість на святість наперекір всьому, визнання її найвищою метою, усвідомлення непереривного - у глибині - зв'язку з нею та віра у всезагальне розповсюдження її в майбутньому.

"У руських святих ми пошановуємо не тільки небесних покровителів святої та грішної Росії, - писав Г. Федотов у вступі до книги про святих у Давній Русі, - у них ми шукаємо одкровення нашого власного шляху. Віримо, що кожний народ має власне релігійне визнання і найповніше воно здійснюється його релігійними геніями. Тут шлях для всіх, відмічений віхами героїчного сподвижництва небагатьох. Їхній ідеал століттями наснажував народне життя; у їхньому вогні вся Русь запалювала свої лампадки" [6, с. 13]. У цих словах найбільш яскраво визначена роль святих у духовному житті на Русі. Цей спадок духовної культури, збережений і розвинений народом, який цим же спадком живе й годується, занадто багато пояснює у царині найвищих досягнень секуляризованих форм руської культури, відмічених тільки напруженістю духовних пошуків та устремління до морального ідеалу людини. Уся руська агіографія, яка нарахує сотні житій і ще більше їх редакцій, характеризується саме цими рисами.

Святість як вищий моральний ідеал поведінки, як особлива життєва позиція, особливий стан, точніше, особливий вид святості розуміється як жертвовність, як приналежність на інший світ, на цінності, які не від світу цього. Вона найбільш оригінальна, і їй притаманна особлива духовна напруженість; вона стала найвищою ознакою руської духовної культури. Історія життєвого подвигу князів Бориса та Гліба як приклад жертвовної любові в цьому сенсі особливо показова.

Збирачем руських душ називають Преподобного Сергія Радонезького, духовний вплив якого, за словами руського історика В. Ключевського, "перейшов його земне буття та переселився в його ім'я, яке з історичних спогадів зробилось вічно діяльним моральним двигуном, увійшов до складу духовного багатства народу. При імені Преподобного Сергія народ згадує своє моральне відродження,

яке зробило можливим і відродження політичне, і усвідомлює правило, що політична міцність дійсна тільки тоді, коли тримається на силі моральній. Це відродження і це правило - найцінніші внески Преподобного Сергія, не архівні або теоретичні, а покладені в живу душу народу, у його моральний стрижень" [3, с. 21].

Прикладом любові як до мирян, так і до чернецкого братерства наповнене життя о. Сергія. Єпіфаній, який написав житіє Сергія Радонезького, розповідає про те, як Сергій, почавши правити братерство, яке до нього збиралося, був для нього кухарем, пекарем, мірошником, шевцем, бондарем, служив йому як раб придбаний, за висловом житія, на жодну хвилину не покладав рук для відпочинку. І потім, коли став настоятелем, продовжував ту ж господарську роботу.

Життя преподобного Сергія демонструє "практичну школу благонравія, у якому понад релігійно-іночеське виховання головними життєвими науками було вміння віддавати всього себе загальній справі, навички посиленої праці та звички до суворого порядку в заняттях, думках та почуттях [Там само, с. 16]. Апофеозом християнської етики звучать повчання старця Зосими з "Братів Карамазових": "Брати, не бійтеся гріха людей, любіть людину й у гріху її, бо це подібно Божій любові і є верхом любові на землі. Любіть усі творіння Божі, і ціле, і кожен піщинку. Кожен листочок, кожен промінь Божий любіть. Любіть тварин, любіть рослини, любіть усяку річ. Будеш любити всяку річ - і таїнство Боже сягнеш у речах. І полюбиш, урешті-решт, увесь світ всезагальною та всевітньою любов'ю" [2, с. 399].

Висновки

Як бачимо, християнство, продовжуючи та розвиваючи античні традиції, зробило значний крок на шляху осягнення цього складного феномена людського буття. Християнські мислителі уgliedили в любові найважливіший та універсальний творчий принцип Усесвіту, на якому ґрунтується його життєве буття. Бог є любов - це одна з найголовніших формул християнства, на жаль, не осягнута сьогодні до кінця людством. А якщо окремі представники його й прийняли цей моральний закон як головний

закон людського буття, то сприймаються нашим прагматичним соціумом як диваки або як люди "не від світу цього".

Підсумовуючи аналіз християнства як релігії всеосяжної любові, необхідно наголосити на такому:

1) саме християнство внесло стереотипи поведінки та ціннісні координати, які можуть і повинні бути базовими в наш час;

2) зв'язок між Богом та людиною є зв'язок любові, оскільки сам Бог - це любов, і цей божественний початок є основою людського буття;

3) християнський ідеал любові розкривається, за висловом С. Франка, як "щастя служіння іншому" [9, с. 317], яке долає всі людські обмеження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Библия : Книги священного писания Ветхого и Нового Завета. - М. : Изд во Моск. Патриархии, 1988. - 1370 с.
2. Достоевский Ф. М. Братья Карамазовы // Достоевский Ф. М. Собр. соч. : в 10 тт. / Ф. М. Достоевский. - М. : Государственное издательство художественной литературы, 1958. - Т. 9. - 634 с.
3. Ключевский В. О. Значение Преподобного Сергия Радонезского для русского народа и государства / В. О. Ключевский // Преподобный Сергий Радонежский. - М. : Новатор, 1996. - 384 с.
4. Тиллих П. Любовь. Сила и справедливость, их онтологические качества и применение в сфере этики / П. Тиллих // Трактаты о любви - М. : РАН, Ин-т философии, ЦЭИ, 1994. - С. 147-157.
5. Ушинский К. Д. Выбранные педагогические творения : в 2-х тт. / К. Д. Ушинский. - К. : Радянська школа, 1983. - Т. 1. - 488 с.
6. Федотов Г. П. Святые Древней Руси / Г. П. Федотов. - М. : ООО "Издательство АСТ", 2003. - 700 с.
7. Філософія: Світ людини / [Табачковський В. Г., Булатов М. О., Хамітов Н. В. та ін.]. - К. : Либідь, 2004. - 432 с.
8. Флоренский П. А. Столп и утверждение истины / П. А. Флоренский. - М. : Правда, 1990. - Т. 1. - Ч. 1. - 490 с.
9. Франк С. Л. Духовные основы общества / С. Л. Франк. - М. : Республика, 1992. - 511 с.
10. Шестаков В. П. Эрос и культура: философия любви и европейское искусство / В. П. Шестаков. - М. : Республика ; ТЕРРА - Книжный клуб, 1999. - 464 с.

L. Shyhimahina

PHENOMENON OF LOVE IN THE CONTEXT OF THE CHRISTIANITY

In the article the author regards the phenomenon of Love in the context of Christian philosophic thought, and also exposes the meaning of Sanctity and its role in the formation of the highest moral behavior. It is retined that christianity, continuing and developing ancient traditions, did a considerable step for the comprehension of love - this difficult phenomenon of human life.

Key words: Christianity, love, sanctity.

© Л. Шигімагіна

Надійшла до редакції 09.11.2011